

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

УДК 37.013.46

д.пед.н., доц. **Артемов В.Ю.** (Університет “КРОК”)
к.т.н., с.н.с. **Литвиненко Н.І.** (ВІКНУ)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2519-481X/2020/67-12>

ПРОФЕСІЙНИЙ РИЗИК ЯК СПОСІБ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті визначено місце і роль професійного ризику як способу соціальної поведінки в умовах невизначеності. Показано, що Міжнародна організація праці, Всесвітня організація здоров'я (International Standard Organization) опікується питаннями регулювання або управління професійними ризиками.

Професійний ризик являє собою складне явище, щодо визначення якого немає єдності в словниках, енциклопедіях, нормативно-правових документах та наукових публікаціях.

Визначається, що людина в процесі професійної, часто монотонної діяльності, зникає до ризику, не помічає й не оцінює професійний ризик. Доведено, що класи професійного ризику виробництва визначаються залежно від рівня виробничого травматизму і професійних захворювань за видами економічної діяльності, що визначає ступінь вірогідності втрати професійної працездатності або смерті працівника під час виконання трудових обов'язків з урахуванням результатів аналізу статистики надзвичайних подій.

Висувається припущення, що професійний ризик як психологічний феномен завжди пов'язаний із прийняттям рішення. Робиться акцент на тому, що поняття «професійний ризик» має переважно об'єктивний і перманентний характер, а службовий – суб'єктивний і ситуативний. Важливим є також те, що професійний, так само, як і службовий ризик, слід розглядати як спрямований на суб'єкт, і, окремо, на об'єкт ризикованої діяльності.

Таким чином, розглядаючи професійний ризик як спосіб соціальної поведінки в умовах невизначеності, можна зробити висновок, що в складі професійного ризику, слід виділити підклас службового ризику, якій здійснюється в умовах підвищеної відповідальності, й несе інше, більш інтенсивне психологічне навантаження.

Ключові слова: ризик, професійний ризик, вимушений ризик, службовий ризик, поведінка.

Вступ та постановка задачі. Сьогодні словосполучення «професіональний ризик» почало постійно з'являтися у міжнародних наукових публікаціях, нормативних документах та стандартах. Це пояснюється тим, що людство в наш час, за словами Нікласа Лумана [1], від *індустріального суспільства* переходить у суспільство *ризик*. Перебуваючи в індустріальному суспільстві, ми створили та продовжуємо створювати для себе самих численні нові техногенні ризики. При цьому масштаби природних та соціальних ризиків ані трохи не зменшилися, а стали лише більшими. Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що на сьогодні ми більш глибоко та ґрунтовно почали досліджувати ризик, відповідальніше ставитися до його наслідків та безпеки загалом, більш ретельно та наполегливо відшукувати шляхи ідентифікації та регулювання ризику.

Мета статті полягає у виявленні, дослідженні місця та ролі професійного ризику як способу соціальної поведінки в умовах невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну кількість праць вітчизняних та іноземних вчених, присвячених питанням визначення місця та ролі ризику в суспільстві, [1 - 16] (насамперед, Н. Луман [1], Томанек Д. [12], Е. Ільїн [13], Л. Карпенко, А. Петровський [14], А. Сухарев [15], В. Войтко [16] та ін.) проблемі дослідження

професійного ризику як способу соціальної поведінки в умовах невизначеності, досліджені ще недостатньо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потужні міжнародні організації МОП (Міжнародна організація праці), ВОЗ (Всесвітня організація здоров'я) та ІСО (International Standard Organization) виявляють значний інтерес до проблем професійного ризику. МОП та ВОЗ опікуються питаннями ідентифікації ризиків, що виникають в процесі професійної діяльності, а також проблемами компенсації їх наслідків шляхом механізмів страхування, а ІСО опікується проблемами стандартизації заходів підвищення безпеки в процесах виробництва і споживання товарів та послуг шляхом регулювання або управління професійними ризиками.

В результаті їх спільної діяльності була вироблена серія директив, рекомендацій та стандартів. Основними, пов'язаними з поняттям «професійний ризик», є стандарт управління навколишнім середовищем ISO 14001 (Environmental Management Systems Standards) [2], стандарт якості ISO 9001 (Quality Systems: Model For Quality Assurance in design, Development, Production, Installation and servicing), система управління професійним здоров'ям і безпекою праці OHSAS 18001 [3] (Occupational Health and Safety Assessment series).

Україна, вступивши в систему МОП, ВОЗ та ІСО, реалізує програму затвердження міжнародних стандартів та рекомендацій. Прикладами можуть служити ДСТУ OHSAS 18001:2 010 «Система управління гігієною та безпекою праці», ДСТУ 2293-99 «Охорона праці», ДСТУ 2156-93 «Безпечність промислових підприємств», Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [4] тощо.

Професійний ризик являє собою складне явище, щодо визначення якого немає єдності в словниках, енциклопедіях, нормативно-правових документах та наукових публікаціях.

За словниковим визначенням, професійний ризик – це ризик, що виникає під час роботи за певним фахом на певному робочому місці. Професійний ризик виробництва – це ризик травмування людини, що виникає на певному виробництві [5].

Відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», професійний ризик – це ймовірність виникнення негативних наслідків від провадження господарської діяльності та можливий розмір втрат від них, що вимірюється в кількісних та якісних показниках [6].

Професійний ризик (*risk*) відповідно до міжнародного стандарту ISO 14001:2004, 3.20 – це поєднання ймовірності виникнення небезпечної події чи впливу та істотності травми або погіршення здоров'я, які може бути зумовлено такою подією чи впливом [7].

Тобто, найчастіше поняття «професійний ризик» використовується для позначення ймовірності пошкодження (втрати) здоров'я або смерті в результаті несприятливого впливу факторів виробничого середовища й трудового процесу, пов'язаного з виконанням професійних обов'язків.

Термінологія професійного ризику трактується в англійському середовищі досить цікаво. Так, професійний ризик (*professional/occupational risk*) – це оцінка ризиків для здоров'я від впливу різних рівнів небезпеки на робочому місці [8], або професійний ризик як *professional/occupational hazard*, тобто будь-який стан роботи, який може призвести до хвороби або травми. Тим самим начебто зрівнюються поняття ризику (*risk*) й загрози (*hazard*). Більш того, поняття «загроза» в даному випадку, так би мовити, витісняє зі сфери дослідження поняття «ризик», натомість заміщує його. З позицій психології - це некоректно або, навіть, неприпустимо, адже ризик – це завжди суб'єктивне явище, яке виникає/існує в індивідуальній свідомості. Натомість, загроза – це явище найчастіше цілком об'єктивне, існуюче незалежно від нашої свідомості. Проте для вирішення завдань, які виникають у сфері охорони праці, страхування, таке зміщення понять вважається цілком припустимим [9].

Термінологічною особливістю є застосуванням в англomовному середовищі термінів «*professional*» та «*occupational*» в контексті ризику. *Professional* – це те, що пов'язане із отриманим фахом, спеціальністю, навчанням. *Occupational* – це те, що пов'язане із місцем, яке посідає особа на роботі. «Professional» характеризує скоріше особистість, тоді як «*occupational*» – посаду й фах. Ця тонка відмінність може відігравати важливу роль в ході укладання робочих контрактів наших співвітчизників за кордоном.

Професійний ризик в рекомендаціях МОП та в стандартах ISO розглядається як певна вимірювана в контексті теорії ймовірності величина. Такий підхід пояснюється прагненням створити умови для матеріальної компенсації фізичної чи іншої шкоди, отриманої суб'єктами в результаті їх професійної діяльності.

Очевидно, що професійний ризик, який береться до уваги в документах ВОЗ, МОП та ISO має перманентний характер. Саме такий ризик, на думку цих авторитетних організацій, отримує масовий та небезпечний характер. Це пояснюється тим, що людина в процесі професійної, часто монотонної діяльності, звикає до ризику, не помічає й не оцінює його. В результаті виникають професійні захворювання, виробничі травми. Разом з тим, саме такими ризиками відносно легко управляти, їх можна попереджати, страхувати, компенсувати та запобігати їм, використовуючи стандартні, логічно обґрунтовані заходи й засоби.

Це зовсім не виключає того, що професійні ризики можуть приймати ситуативний характер з критичними або катастрофічними наслідками. Такий характер професійний ризик набуває переважно там, де праця пов'язана з екстремальними умовами: робота випробувачів, пожежних, моряків, охоронців, співробітників спецслужб і правоохоронних органів. У таких випадках звичайна логіка часто втрачає сенс: кожен випадок розглядається як унікальний, на перше місце висувається психологія, яка допомагає виявляти причини, мотиви та природу події.

Актуальність вивчення питань професійного ризику з позицій **охорони праці та соціального захисту** пов'язана із становленням сучасних страхових механізмів у цілому світі. Одним з головних принципів створення страхових механізмів захисту від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні є обов'язкове страхування суб'єктів професійної діяльності відповідно до ст. 47 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [10]. За кожного застрахованого таким чином працівника роботодавець зобов'язаний сплачувати внески до фонду соціального страхування, диференційовано залежно від класу професійного ризику.

Класи професійного ризику й страхові тарифи – це взаємопов'язані поняття: чим вище професійний ризик, тим більше страхові внески¹ на обов'язкове соціальне страхування від надзвичайних подій на виробництві та професійних захворювань. Клас професійного ризику виробництва визначається залежно від рівня виробничого травматизму і професійних захворювань за видами економічної діяльності, що визначає ступінь вірогідності втрати професійної працездатності або смерті працівника під час виконання трудових обов'язків, з урахуванням результатів аналізу статистики надзвичайних подій, а також обсягів видатків Фонду соціального страхування України, пов'язаних із забезпеченням загальнообов'язкового державного соціального страхування від надзвичайних подій, які спричинили втрату працездатності.

В Україні професійний ризик на виробництві визначається Постановою Фонду соціального страхування «Про затвердження Порядку об'єднання видів економічної діяльності у страхові галузеві сукупності видів економічної діяльності для визначення класу професійного ризику виробництва» від 25.12.2012 № 44 [11], де визначається рівень виробничого травматизму й професійних захворювань за видами економічної діяльності, що визначає ступінь вірогідності втрати професійної працездатності або смерті працівника під час

¹ Страхові внески – це обов'язкові платежі, що розраховуються в залежності від класу ризику за спеціальним тарифом, які всі роботодавці повинні щомісяця перераховувати страховику.

виконання трудових обов'язків, з урахуванням результатів аналізу статистичних показників у цій сфері, а також обсягів видатків зазначеного Фонду на соціальне страхування в Україні. Класи професійного ризику й ставки єдиного внеску визначаються з урахуванням кодів КВЕД – Класифікатора видів економічної діяльності. В Україні станом на 2019 рік визначено 67 класів професійного ризику. Для прикладу, до 1-го класу професійного ризику відносяться такі види діяльності:

- оборона, охорона громадського порядку та безпеки, юстиція, правосуддя, сфера права;
- державне управління загального характеру, діяльність головних управлінь;
- технічні випробування, дослідження;
- консультування з питань керування та комерційної діяльності;
- регулювання у сферах економічної діяльності, освіти, культури, охорони здоров'я, та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування;
- інша соціальна допомога без забезпечення проживання;
- організації промисловців і підприємців; професійні громадські організації; професійні спілки; релігійні організації; політичні організації; екстериторіальні організації і органи; інші громадські організації, не віднесені до ін. угруповань.

Звичайно ж класи професійного ризику, види діяльності та ставки єдиного внеску за класами ризику в Україні періодично переглядаються.

Використання класів професійного ризику являє собою окрему проблему. Так, фахівці МОП виділяють більше 150 класів професійних ризиків і приблизно 1 тис. їх видів, які становлять реальну небезпеку для 2 тис. різних професій. При цьому вважається, що дана класифікація є неповною і охоплює тільки окремі аспекти безпеки і гігієни праці [12].

Такий стан проблеми залишає за межами дослідження природи професійного ризику (за розумінням МОП) представників багатьох спеціальностей, діяльність яких пов'язана з особливими формами і особливою інтенсивністю ризиків.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що в даний час термін «професійний ризик» монополізований системами охорони праці та соціального захисту і у визначеннях для професійного ризику в більшості не міститься психологічної складової. Тому використання даного поняття у сфері психології вимагає спеціальних застережень та уточнень.

Це пояснюється тим, що завдання МОП не передбачає дослідження природи професійного ризику, а лише розслідування їх наслідків, визначення способів та інструментів компенсації.

Поняття «професійний ризик» тісно пов'язане із поняттями «вимушений» та «службовий ризик».

Відповідно до базового визначення, вимушений ризик – це ризик професійної діяльності людини, що здійснюється у невизначених умовах [13]. Таким чином, вимушений ризик може ототожнюватися із професійним. Підставою для цього є розуміння того, що обираючи роботу, індивід сприймає пов'язаний з нею ризик виключно як вимушений. Проте й тут виникає проблема. Вимушеному ризику за логікою повинен протистояти ризик добровільний. Втім, поняття «добровільний» погано асоціюється з терміном «професійний». Відомо, що ризик може бути допустимим, критичним або катастрофічним. Якщо йдеться про допустимий ризик, то його можна розглядати як вимушений лише, якщо це обумовлено фахом. Проте, якщо мова йде про критичний або, тим більше, катастрофічний ризик, то фахівець часто повинен приймати рішення, які виходять за межі професійної норми. Вразі, якщо йдеться про життя та здоров'я того, хто ризикує, то ризик вже не буде ані вимушеним, ані добровільним. Критерієм тоді стає високий духовний обов'язок, професійний, громадянський або моральний, а умовою – воля, свобода прийняття рішення.

Існує ще одне визначення вимушеного ризику. Він виникає внаслідок неминучості, тобто, коли іншого виходу немає [14]. Із таким визначенням теж не можна погодитися. Ризик

завжди передбачає наявність вибору. Якщо вибору немає, то ситуація трактується як дії в умовах крайньої необхідності або вплив непереборної сили.

Невизначеність, яка виникає у зв'язку з поняттями «професійний», «добровільний» та «вимушений ризик» може бути знята, якщо ввести поняття «службовий ризик», але за умови, що під службою будемо розуміти «служіння». Служіння – це суворе й точне виконання своїх прямих професійних обов'язків з самовіддачею, виконання не з обов'язку, а з внутрішньої громадянської позиції [15]. Тоді як служба – це лише вид діяльності, не пов'язаний із матеріальним виробництвом, але пов'язаний з виконанням спеціальної, суспільно значущої роботи [16]. «Служіння породжує обов'язок, обов'язок породжує ризик», – сказав одного разу Луцій Анней Сенека (Молодший) [17].

Коли йдеться про службовий обов'язок, то слід знову звернутися до проблеми класифікації. Виконання службового обов'язку в умовах ризику вимагає прийняття відповідного обґрунтованого і правомірного рішення. Суб'єкт, який реалізує ризиковану дію на виконання службового обов'язку, зобов'язаний оцінити не лише розміри можливих негативних результатів, а й те, проти кого вони будуть спрямовані.

Цей аспект надзвичайно важливий тому, що результатами ризику можуть стати смерть, втрата здоров'я, престижу, інші матеріальні й моральні збитки для суб'єкта, який здійснює ризиковану дію, матеріальну, моральну шкоду для об'єктів ризикованого дії, інші втрати щодо матеріальних, моральних цінностей, життя й здоров'я людей, політичного престижу, іміджу громадських та комерційних організацій, міжнародних відносин тощо. Аналізуючи психологію професійного, тим більше службового ризику, важливо встановити, кому й чому загрожує та чи інша форма ризикованої діяльності, чиї інтереси можуть бути порушені. При цьому нами підтримується думка щодо того, що суб'єкт в своїй професійній та службовій діяльності ризикує, перш за все, не дотриматися вимог службового, професійного, громадянського або ж морального обов'язку й нанести тим самим самому собі шкоду.

Ситуації, що виникають при цьому, можна уявити у вигляді табл. 1.

Таблиця 1

Ситуації професійного ризику (збитки персональним інтересам - Contraipsum, збитки професійним, громадським інтересам, моральним цінностям - Contraalium)

Основний результат	Побічний результат	
	Збитки персональним інтересам (Contraipsum)	Збитки професійним, громадським інтересам, моральним цінностям (Contraalium)
Досягнуто	–	–
	+	–
	–	+
	+	+
Не досягнуто	–	–
	+	–
	–	+
	+	+

Наприклад, збираючись виконати складну операцію, сприятливий результат якої сумнівний, хірург ризикує не лише своєю репутацією і, можливо, свободою, а й життям пацієнта. Дослідник, роблячи експеримент, ризикує своїм життям і здоров'ям, в той же час усвідомлює, що невдача може принести оточенню величезної шкоди. У разі ж успішного

результату, відкривається, можливо, нова ера в історії людства. Правоохоронець, затримуючи злочинця, розуміє, що в результаті його дій можуть постраждати не причасні особи або їх майно. Охоронець супермаркету, затримуючи крадія-злодюжку, ризикує завдати йому шкоди, несумірної з масштабом злочину і понести за це покарання.

Професійний ризик як психологічний феномен завжди пов'язаний із прийняттям рішення. Приймаючи одного разу рішення вступити на роботу на хімічне підприємство зі шкідливими умовами праці або увійти на небезпечну територію, людина потім довгий час залишається під впливом перманентного ризику. Загроза в цьому випадку не є дуже великою або навіть малоймовірною. Саме такий ризик знаходиться у сфері дії системи охорони праці (Міжнародна організація праці та Всесвітня організація здоров'я). Інша справа, коли виникає екстремальна ситуація, що вимагає негайного реагування. В цьому випадку має місце ситуативний ризик як варіант професійного ризику. Викладене вище дозволяє побудувати модель, наведену на рис. 1.

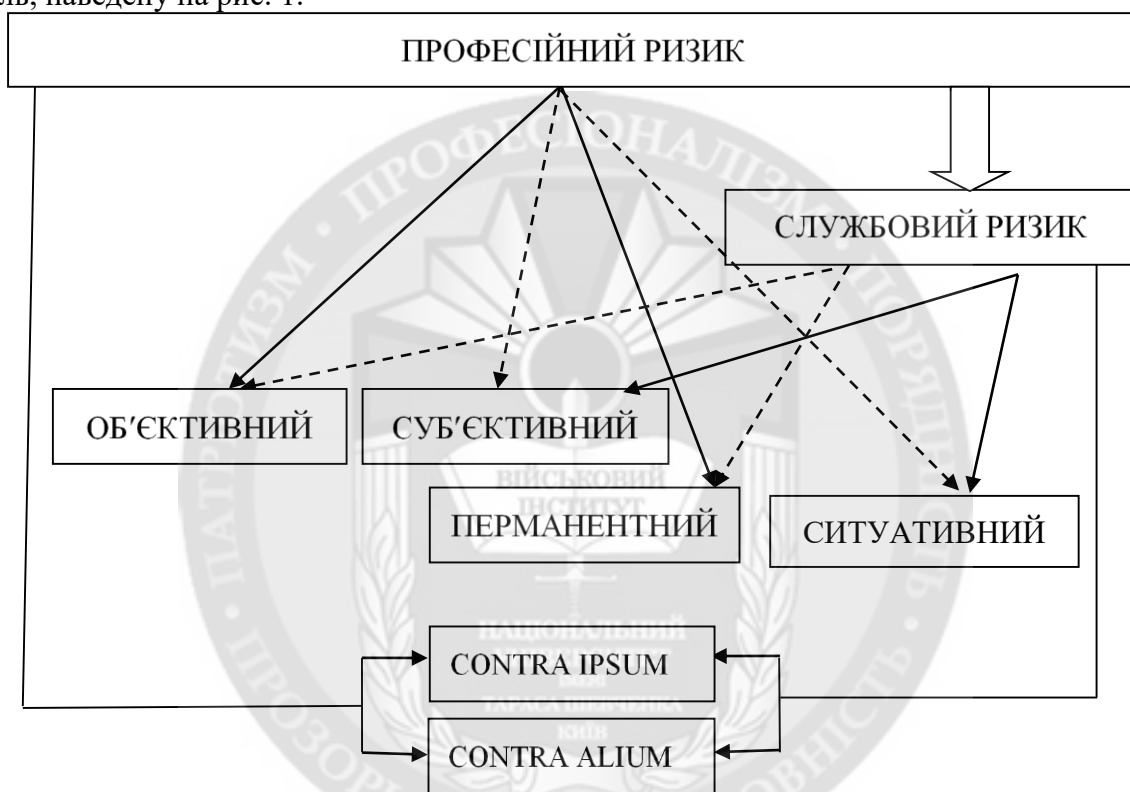

Рисунок 1 – Модель професійного і службового ризику

Висновки та перспективи подальших досліджень. У запропонованій моделі службовий ризик розглядається як частина професійного ризику. Причому професійний ризик має переважно об'єктивний і перманентний характер, а службовий – суб'єктивний і ситуативний. Важливим є також те, що професійний так само, як і службовий ризик, слід розглядати як спрямований на суб'єкт, і, окремо, на об'єкт ризикованої діяльності.

Розглядаючи професійний ризик як спосіб соціальної поведінки в умовах невизначеності, можна зробити висновок, що в складі професійного ризику, слід виділити підклас службового ризику, якій здійснюється в умовах підвищеної відповідальності, й несе інше, більш інтенсивне психологічне навантаження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Луман Н. Понятие риска. *THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем.* 1994. № 5. С. 135-160.

2. Про внесення змін до Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1726-1> (дата звернення: 15.03.2020).
3. Міжнародний стандарт OHSAS 18001 в системі менеджменту безпеки праці. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1588/1.pdf> (дата звернення: 15.03.2020).
4. Довідник спеціаліста з охорони праці. Харків, № 3, 2018.
5. Словарь терминов чрезвычайных ситуаций. URL: <http://sbiblio.com/biblio/content.aspx> (дата звернення: 16.03.2020).
6. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1726-1> (дата звернення: 16.03.2020).
7. Стандарт ISO 14001:2004, 3.20. URL: <https://document.ua> > sistemi-ekologichnogo-upravlinnja_-vimogi-ta-nastan (дата звернення: 16.03.2020).
8. The National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH) Dictionary. URL: <https://www.cdc.gov/niosh/topics/riskassessment/default.html> (дата звернення: 17.03.2020).
9. The Free Dictionary by Farlex. URL: <https://www.thefreedictionary.com/occupational+risk> (дата звернення: 16.03.2020).
10. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20100730> (дата звернення: 16.03.2020).
11. Постанова "Про затвердження Порядку об'єднання видів економічної діяльності у страхові галузеві сукупності видів економічної діяльності для визначення класу професійного ризику виробництва" від 25.12.2012 № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-13> (дата звернення: 17.03.2020).
12. Томанек Д. Соціальний захист працюючих від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Київ: Основа, 2006. 336 с.
13. Ильин Е.П. Психология риска. Санкт-Петербург, «Питер». 2012. 237 с.
14. Психологический лексикон. Энциклопедический словарь: в 6 т. / за ред.: Л.А. Карпенко, А.В. Петровского. Москва: ПЕР СЭ, 2006. 176 с.
15. Большой юридический словарь / общ. ред. А.Я. Сухарев. Москва, 2007, 858 с.
16. Психологічний словник / за ред. В.І. Войтка. Київ: Вища школа. 1982. 216 с.
17. Лозовицький О. Сенека Луцій Анней / Політична енциклопедія / за ред.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С.151–173.

REFERENCES:

1. Luman, N. (1994), "Ponyatie riska. THESIS: teoriya i istoriya ekonomicheskikh i sotsialnyih institutov i sistem" [Risk concept], THESIS: Theory And History Of Economic And Social Institutions And Systems, No. 4, pp. 135-160.
2. "Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro osnovni zasady derzhavnoho nahliadu (kontroliu) u sferi hospodarskoi diialnosti"" [On Amendments to the Law of Ukraine "About the main ambush of the sovereign glance (control) of the sphere of state dariality], www.zakon.rada.gov.ua/go/167-2019-p (accessed 15 March 2020).
3. "Mizhnarodnyi standart OHSAS 18001 v systemi menedzhmentu bezpeky pratsi" [OHSAS 18001 International Standard in Occupational Safety Management System], www.dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1588/1.pdf (accessed 15 March 2020).
4. "Dovidnyk spetsialista z okhorony pratsi" [Directory Of The Specialist On Labor Protection] (2018), Kharkiv, No 3.
5. "Slovar terminov chrezvyichaynyih situatsiy" [Glossary of Emergency Terms], www.sbiblio.com/biblio/content.aspx (accessed 16 March 2020).
6. "Zakon Ukrainy "Pro osnovni zasady derzhavnoho nahliadu (kontroliu) u sferi hospodarskoi diialnosti"" [The Law of Ukraine "On Basic Principles of State Supervision (Control) in the Field of Economic Activity], www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1726-1 (accessed 16 March 2020).
7. "Standart ISO 14001:2004, 3.20" [Standart ISO 14001:2004, 3.20], www.document.ua > sistemi-ekologichnogo-upravlinnja_-vimogi-ta-nastan (accessed 16 March 2020).
8. "The National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH) Dictionary", www.cdc.gov/niosh/topics/riskassessment/default.html (accessed 17 March 2020).

9. "The Free Dictionary by Farlex", www.thefreedictionary.com/occupational+risk (accessed 17 March 2020).
10. "Zakonu Ukrainy "Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia vid neshchasnoho vypadku na vyrobnytstvi ta profesiinoho zakhvoriuvannia, yaki sprychynily vtratu pratsezdatsnosti"" [Law of Ukraine "On Compulsory State Social Insurance against Industrial Accidents and Occupational Diseases that Caused Disability"], www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20100730 (accessed 16 March 2020).
11. "Postanova "Pro zatverdzhennia Poriadku obiednannia vydiv ekonomichnoi diialnosti u strakhovi haluzevi sukupnosti vydiv ekonomichnoi diialnosti dlia vyznachennia klasu profesiinoho ryzyku vyrobnytstva" vid 25.12.2012 N 44" [Resolution "On Approval of the Procedure for Combining Economic Activities in Insurance Sectoral Groups of Economic Activities for Determining the Occupational Risk Class of Production" of 25.12.2012 No. 44], (accessed 17 March 2020).
12. Tomanek, D. (2006), "Sotsialnyi zakhyst pratsiuiuchykh vid neshchasnykh vypadkiv na vyrobnytstvi ta profesiinykh zakhvoriuvan" [Social Protection Of Workers Against Industrial Accidents And Occupational Diseases], Kyiv, 336 p.
13. Ylyn, E.P. (2012). "Psykhohohyia ryska" [Psychology of Risk], Sankt-Peterburh, "Piter", 237 p.
14. Karpenko, L.A., Petrovskiy, A.V. (2006). "Psihologicheskii leksikon. Entsiklopedicheskii slovar: v 6 t." [Psychological vocabulary. Encyclopedic Dictionary], Moscow, 176 p.
15. Suharev, A.Ya. (2007), "Bolshoy Yuridicheskii Slovar" [Great Law Dictionary], Moscow, 858 p.
16. Voitko, V.I. (1982), "Psykhohohichnyi slovnyk" [Psychological Dictionary], Kyiv, 216 p.
17. Lozovytskyi, O., Levenets, Yu., Shapoval, Yu. (2011), "Seneka Lutsii Annei" [Seneca Lucius Anney], Kyiv, pp. 151-173.

д.пед.н., доц. Артемов В.Ю., к.т.н., с.н.с. Литвиненко Н.И.
**ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РИСК КАК СПОСОБ СОЦИАЛЬНОЙ ПОВЕДЕНИЯ
В УСЛОВИЯХ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ**

В статье определено место и роль профессионального риска как способа социального поведения в условиях неопределенности. Показано, что Международная организация труда, Всемирная организация здравоохранения (International Standard Organization) занимается вопросами регулирования или управления профессиональными рисками.

Профессиональный риск представляет собой сложное явление, по определению которого нет единства в словарях, энциклопедиях, нормативно-правовых документах и научных публикациях.

Определяется, что человек в процессе профессиональной, часто монотонной деятельности, привыкает к риску, не замечает и не оценивает профессиональный риск. Доказано, что классы профессионального риска производства определяются в зависимости от уровня производственного травматизма и профессиональных заболеваний по видам экономической деятельности, что определяет степень вероятности потери профессиональной трудоспособности или смерти работника при исполнении трудовых обязанностей с учетом результатов анализа статистики происшествий.

Выдвигается предположение, что профессиональный риск как психологический феномен всегда связан с принятием решения. Делается акцент на том, что понятие «профессиональный риск» имеет преимущественно объективный и перманентный характер, а служебный - субъективный и ситуативный. Важно также то, что профессиональный, так же, как и служебный риск, следует рассматривать как направленный на субъект, и, отдельно на объект рискованной деятельности.

Таким образом, рассматривая профессиональный риск как способ социального поведения в условиях неопределенности, можно сделать вывод, что в составе профессионального риска, следует выделить подкласс служебного риска, которой осуществляется в условиях повышенной ответственности, и несет другое, более интенсивное психологическое напряжение.

Ключевые слова: риск, профессиональный риск, вынужден риск, служебный риск, поведение.

Doctor of Pedagogical Sciences Artemov V.U., Ph.D. Lytvynenko N.I.
PROFESSIONAL RISK AS A WAY OF SOCIAL BEHAVIOR
IN TERMS OF UNCERTAINTY

The article defines the place and role of professional risk as a way of social behavior in conditions of uncertainty. It is shown that the International Labor Organization, the World Health Organization (International Standard Organization) deals with regulation issues or occupational risks management.

Occupational risk is a complex phenomenon, by the definition of that there is no unity in dictionaries, encyclopedias, regulatory documents and scientific publications.

It is determined that a person in the process of professional, often monotonous activity, gets used to risk, doesn't notice and doesn't evaluate professional risk. It is proved that the classes of occupational risk are determined depending on the level of occupational injuries and occupational diseases by type of economic activity, determines the degree of probability of the professional loss ability to work or death of an employee in the performance of labor duties, taking into account the results of the accident statistics analysis.

It is suggested that occupational risk as a psychological phenomenon is always associated with decision making. The emphasis is placed on the fact that the concept of "professional risk" has a predominantly objective and permanent character, while the service one is subjective and situational. It is also important that professional, as well as official risk, should be considered as aimed at the subject, and, separately, at the object of risky activity.

Thus, considering professional risk as a way of social behavior in conditions of uncertainty, we can conclude that in the composition of professional risk, it is necessary to distinguish a subclass of official risk, which is carried out in conditions of increased responsibility, and carries another, more intense psychological stress.

Keywords: risk, professional risk, forced risk, business risk, behavior.